vallen mensch. Ook dan toch hangt de vraag, of temming mogelijk zal blijken, aan die geheel andere vraag, of namelijk de aanleg hiervoor in de oorspronkelijke natuur aanwezig was, m. a. w. of God onze menschelijke natuur oorspronkelijk zóó had geschapen, dat ze, na wild te zijn geworden, weer tam *kon* gemaakt worden. Er zijn personen bij wie dit kan, anderen bij wie dit niet kan. Er ligt hier een grens van mogelijkheid en niet-mogelijkheid, en het is *die* grens, die bepaald ligt tot in onze schepping.

„Den hemel en de aarde."

In den beginne schiep God den hemel en de aarde.
Gen. 1 : 1.

Beide in het eerste vers en in het slotwoord der Heilige Schrift ligt een geheele wereld van gedachten besloten, en zelfs mag gezegd, dat het »*Kom, Heere Jezus!*" aan het eind op het »*God schiep den hemel en de aarde*" in Gen. 1 : 1 terugslaat.

Daaruit dat God beide, én den hemel én de aarde schiep, volgt rechtstreeks dat hemel en aarde bijeenhooren; en daarom kon op deze aarde, nu ze van den hemel gescheiden is, de openbaring geen andere ruste vinden, dan in de bede: »Kom, Heere Jezus", kom uit dien hemel weêr naar de aarde, om nogmaals, en dan voor eeuwig die aarde weer met den hemel te verbinden. En al wat in de Heilige Schrift tusschen haar eerste vers en haar slotbede ligt, profeteert op die slotbede een Goddelijk Amen der verhooring.

Zoo ligt dus geheel de Schrift tusschen dat woord ter *opening* en dat woord ten *besluite* van de Openbaring ingeschakeld, ingevat en ingelijst.

Het getuigenis vol majesteit, »dat God den hemel en de aarde geschapen heeft", is de bron waaruit al de verdere inhoud der Schrift vanzelf volgt. Het is het uitgangspunt voor geheel de reeks van openbaringen die straks volgen zal. Het is de grondtoon voor het lied der eere dat Gode om zijn Scheppingswerk wordt toegezongen.

En omgekeerd is de bede: »Kom, Heere Jezus, ja kom haastelijk!" evenzoo het natuurlijke *rustpunt*, waarop heel de openbaring Gods *moest* uitloopen.

In elk samenhangend geheel is niet alleen een punt, waarvan men *uitgaat*, maar ook een punt, waarbij men *uitkomt*. Een punt van waaruit men mikt, en een ander punt waarop gemikt wordt. En dit *laatste* is nu voor de Openbaring Gods in de Heilige Schrift: te bewerken, dat uit het hart der herboren, der verloste, der weer geheiligde menschheid als met een stemme veler wateren het zielsverlangen opklimme, niet alleen naar de hereeniging van hemel en aarde, omdat God beide schiep, maar ook naar de hereeniging van hemel en aarde door den Christus Gods, omdat juist heel de openbaring ons op dien Christus heenwijst als op den eenigen naam onder den hemel op deze aarde gegeven, om de klove die beide nog vaneen scheidt, te dempen.

—

We zouden dan ook vrij de beste taalkenners, de vaardigste schrijvers, de diepste denkers, de scherpzinnigste wijsgeeren, en de meest gewijde en gezalfde Godgeleerden durven tarten en uitdagen, om in vijf woorden een vers voor het hoofd der Heilige Schrift uit te denken en neer te schrijven, dat rijker van inhoud, juister van keus, meer alles in zich sluitend, scherper belijnd, en in zijn wijze van uitdrukking plechtiger en voller van majesteit ware, dan dat wondere woord, waarmeê thans feitelijk de Bijbel begint: *In den beginne schiep God den hemel en de aarde.*

Feitelijk zijn dat maar *vijf* woorden, want in het Hebreeuwsch wordt *in den beginne* uitgedrukt door het ééne woord *Bréschith*. Metterdaad zijn het alzoo slechts vijf gedachten, vijf denkbeelden, vijf begrippen die u hier toespreken. Er is een *God*. Er was een *begin*. Er was een *scheppen*. En de vrucht en uitkomst van dat scheppen was niet één ding, maar twee dingen. Er ontstond een *hemel* en een *aarde*.

En nu hebt ge niets meer dan dat ééne vers noodig, om regelrecht uw beginsel, uw geloof, uw overtuiging, uw wereldbeschouwing, wanneer ge tegen het ongeloof overstaat, op alle manier tegen te staan.

Tegen den Godloochenaar belijdt ge, *dat er een God is*, en dat die God leeft.

Tegenover den Pantheist, *dat er een begin was*, waarin God schiep.

Tegenover den Materialist, dat er niet alleen een aarde is, maar ook *een hemel*, en zelfs die hemel *eerst*.

Tegenover den *Spiritualist* houdt ge met alle goed-Gereformeerden staande, dat niet enkel die *hemel*, maar ook die *aarde* Gods schepping is.

En eindelijk tegenover een iegelijk, die met onzen zondigen toestand, en de daaruit ontstane scheiding van hemel en aarde vrede wil nemen, komt ge op grond van Gen. 1 : 1 op voor de waarheid, dat hemel en aarde door God als één saamhangend *geheel* zijn geschapen, dat ze alzoo beide organisch bijeenhooren, en dat ge daarom geen ruste *kunt* noch *moogt* vinden dan in de wederkomst van »dien Middelaar tusschen aarde en hemel," die alleen machtig is beide weer voor eeuwig saam te verbinden.

—

Zoo dingt Goddelijke eenvoud, majesteit en glorie hier met wondere volledigheid en juiste uitdrukkingswijze naar den eerepalm, om die vijf woorden uit Gen. 1 : 1 tot het rijkste, schoonste hoofd te stempelen, dat als opschrift boven de ingangspoorte der Openbaring staan kon.

Het is het stuk der *vier* grondonderscheidingen, die geheel onze existentie beheerschen.

Ten eerste de grondonderscheiding tusschen *de eeuwigheid* en *den tijd*.

Ten tweede de grondonderscheiding tusschen *God* en de *wereld*.

Ten derde de grondonderscheiding tusschen het *scheppend* werk Gods en het *werktuiglijk* werk der menschen.

En eindelijk ten vierde de grondonderscheiding tusschen *den hemel* en *de aarde*.

Houd nu die vier grondonderscheidingen vast, en er is orde in allen chaos van uw denken en belijden, ge ziet zich zuivere, juiste, rechte paden ontsluiten voor uw voet.

En omgekeerd tegenover die vier grondonderscheidingen staat evenzoo de eenheid, de samenhang, die het alles in juiste evenredigheid saamverbindt.

Zeker, tijd en eeuwigheid zijn onderscheiden, maar het is uit de eeuwigheid Gods dat de *tijd* voortkwam, en het is in den oceaan dierzelfde eeuwigheid, dat de stroom van den *tijd* eens weer terugvloeit.

God en de wereld zijn niet één. Tot in het diepst van haar wezen is de wereld van God onderscheiden. En toch zijn God en wereld hierin saâm verbonden, dat de wereld *zijn* werk is, en dat Hij de wereld *schiep*.

Gods werk en 's menschen werk vallen in beginsel uiteen. God schept, geen mensch kan scheppen. Maar ook zoo zijn Gods werk en 's menschen werk toch daarin weer saâm verbonden, dat geen mensch ooit anders werken kan, dan met en uit de krachten dier natuur, die God voor ons besteld en God voor ons geschapen heeft.

En zoo nu ook staan *hemel* en *aarde* zeer stellig tegenover elkander, en dat wel met een tegenstelling die door de zonde en den vloek nog zoo oneindig verscherpt is. Maar nochtans blijft het vaststaan dat God beide saâm, dat God beide als een geheel schiep. En zoo blijft de hemel om de *aarde* roepen, en kan er op aarde geen vrede zijn, tenzij de aarde roepe om *dien hemel*, die naar eisch van Gods schepping bij haar hoort.

—

Zelfs de bestaansreden, de roeping en de maatstaf voor Christus' kerk is rechtstreeks uit dat eerste vers der Heilige Schrift af te leiden.

Vreemd werd het gevonden toen een Gereformeerd prediker voor ettelijke jaren, een Dienaar des Woords bevestigend, dat Gen. 1 : 1 tot tekstwoord koos.

Wat ter wereld, zoo vroeg men, heeft nu de Dienst des Woords met de schepping van hemel en aarde uitstaande?

En toch kost het weinig moeite, dat zeer stellig en ernstig verband terstond en helder in te zien.

Of strekt niet alle Dienst des Woords, en strekte niet heel het optreden van den Christus hier op aarde juist, om aan de kinderen der menschen, die in de dingen der aarde zouden opgaan, te herinneren dat er nog een hemel is, het hun in te prenten, dat in rangorde die hemel zelfs nog voor de aarde gaat, en mocht het zijn, hen van en uit die aarde voor den hemel te winnen?

Is het niet alzoo dat de kerk van Christus op kleine schaal ons reeds nu een kring van leven op aarde toont, waarin de verzoening en hereeniging van deze zondige aarde met den heiligen hemel weer is tot stand gekomen?

Kan en mag ontkend, dat juist de Gereformeerde belijdenis de prediking doet uitgaan, dat de hemel niet eerst moet gezocht, als we deze aarde verlaten zullen, maar dat hemel en aarde nu reeds, te midden van het leven op aarde, dáárom haar eenheid in ons hart moeten bezitten, omdat God hemel en aarde als één samenhangend geheel geschapen heeft, en wij niet scheiden mogen wat God vereenigd heeft.

Ja, is het niet alzoo, dat juist daarin dat *God* hemel en aarde *geschapen* heeft, ook het uitgangspunt ligt van onze Gereformeerde belijdenis, dat deswege ook de kracht van *herscheppende* genade alleen van God, en *niet* van menschen, kan uitgaan?

—

Tot zelfs in uw eigen *persoonlijk* leven gaat die majestueuse prediking van dat eerste vers, dat aan het hoofd van gansch de Heilige Schrift staat, door.

Hoe diep en ver ge toch in de dagen uwer jeugd u terugdenkt, ja, aan u zelven denkt, gelijk ge eens bewusteloos schier ruste genoot, liggende aan uw moeders borst, ja, tot achter uw geboorte teruggaat, en met David u indenkt in den tijd, toen in uwer moeders buik uw beenderen en zenuwen en aderen als een kunstig borduursel geweven werden, ten slotte stiet toch ook gij op een: *In den beginne*, toen gij, die er eerst niet waart, ontstondt, en uw aanzijn, uw existentie, uw bestaan als kind en mensch een aanvang nam.

Zoo was het dus ook voor u *schepping*; want al naamt ge aan, dat uw stoffelijk wezen zich uit uw ouders liet verklaren, stellig is dit niet zoo met uw geest, met uw persoon, met uw ik, met het denkend en wetend wezen in uw ziel.

Te dien opzichte was er *schepping* óók van u, en zijt ge in uw eigen persoon even wonderbaar ontstaan als heel de wereld om en buiten u.

Gods scheppingsproduct zijt ook gij.

En waar ge in u zelven altoos weer die tegenstelling vindt tusschen uw inwendig en uw *uitwendig* wezen, tusschen geest en *stof*, tusschen ziel en *lichaam*, is het dan niet alzoo, dat ge in uw eigen wezen diezelfde onderscheiding en dienzelfden samenhang vindt, als Gen. 1 : 1 belijdt van hemel en aarde?

In uw *ziel* een lichtstraal als van hemelschen glans.

In uw *lichaam* tot zelfs het stof der *aarde* opgenomen.

Met een vonk van hemelsch vuur in de *ziel*, maar naar uw lichaam stof uit stof van de aarde.

Zoo is het dan het: »In den beginne schiep God den hemel en de aarde," tot in uw eigen wezen, tot in uw eigen persoon, tot in uw eigen existentie als mensch, met Goddelijke wijsheid *naverteld*, of wilt ge, is hij u en aan u in het klein *herhaald* wat eens de oorsprong aller dingen was.

En is dit zoo, wat anders zegt dan dit getuigenis u, dan dat gij zelf, lettende op uw *begin*, gedachtig ook aan uw *einde* zult wezen; dat ge aan God uw oorsprong en aanzijn dankende, dien God zult toebehooren, Hem dienen als uw Souverein en Koning; en dat ge op deze aarde, maar in verband ook met den *hemel* geschapen, die beide, naar het door God gestelde evenwicht, in heel uw existentie tot hun recht zult doen komen.

Om Gods wil de dingen op aarde niet verwaarloozen noch gering achten.

Maar ook om Gods wil, bij alle aardsche ding, den band met *den hemel* doen trekken.

Amsterdam, 18 Juni 1897.

E Voto.

De inteekening op het Register is thans gesloten. Het werk is ter perse en zal zoodra het gereed is franco per post worden toegezonden aan allen, die den prijs van *f* 0.75 ten onzen kantore hebben voldaan.

Exemplaren waarvoor dit bedrag nog niet ten volle is ingekomen, worden niet afgezonden.

Kerkelijke goederen.

De actie tegen het Synodale voorstel, om het Beheer der kerkelijke goederen onder de Haagsche Synode te brengen, neemt toch iets breeder proportie aan, dan het eerst scheen, zóó zelfs dat het zeer te bezien staat, of het plan door zal kunnen gaan.

Het kan zeer wel gebeuren, dat het voorstel ten slotte nog verworpen wordt.

Toch zal er alles van afhangen, op wat wijs het voorstel bestreden wordt.

Wordt het alleen zijdelings, en niet *principieel* bestreden, dan komt een gelijksoortig voorstel onverwijld daarna weer aan de orde. Bij die tweede behandeling zal de tegenstand afgemat zijn. Misschien wordt het ook dan nog verworpen, maar dan toch stellig met al kleiner meerderheid. En het eind van den weg der teleurstelling kan geen andere zijn, dan dat het er eindelijk doorgaat.

De methode van *de zaag*.

Bestrijdt men het daarentegen *principieel*, dan zal het verloop tegenovergesteld zijn. Dan zal bij elke nieuwe behandeling de tegenstand aan kracht winnen. Dan zal de Synode zelve worden afgemat. En dan zal het eind wezen, dat ze door haar eigen voorstel haar eigen organisatie in gevaar ziet komen.

Juist echter van dat *principieel* verzet merken we nog niets.

Er wordt *formeel* gestreden, en beweerd, dat de Synode geen zeggenschap over het Beheer heeft, en er ook niet aan kan komen.

En ook wordt er van den kant der *kerkvoogdijen* beweerd, dat de kerkvoogdijen zelfstandig moeten blijven, en niet onder den kerkeraad kunnen staan.

Beide beweringen nu hebben ongetwijfeld zekere kracht, maar ze gaan óf van geen, óf van een *verkeerd* beginsel uit.

Een kerkvoogdij, als een macht tegenover den kerkeraad, is in de kerk van Christus eenvoudig een onding.

Zeker, de kerkeraad moet niet de macht bezitten om de kerkvoogdij tot roekelooze uitgaven te dwingen. Bij alle beheer van kerkelijk goed moet men steeds bedenken, dat niet enkel het thans levend geslacht, maar ook alle komende geslachten er profijt van moeten hebben.

Maar elke zelfstandige macht van kerkvoogdijen was altoos, en zal steeds blijven, een materialistische macht, die het geestelijk karakter van Christus' kerk schade toebrengt. En juist tegenover dat kerkvoogdijenverzet trekt de Synode aan het geestelijke koord en daarom aan de langste lijn.

Daarom hopen we nog altoos, dat de Gereformeerden, die ook in de Hervormde kerk nog altoos zeer talrijk zijn, de zaak principieel zullen aanvatten.

Zij alleen kunnen dit, omdat zij het in beginsel volkomen met ons eens zijn, dat de Synodale organisatie, als belichaming van het collegiale kerkrecht, in Christus' kerk niet op den duur te dulden is.

Zij kunnen inzien, en het de gemeente duidelijk maken, hoe het overbrengen van het Beheer bij de Synodale Overheid dat collegiale kerkrecht, en daarom de Synodale organisatie, ten slotte zoo muurvast zal grondvesten, dat er geen verwrikken meer aan is.

En *zij* zijn het derhalve, die juist van uit Gereformeerd standpunt zich *principieel* verzetten kunnen tegen de poging, om den laatsten waarborg, die nog aan de gemeente voor de toekomstige herwinning van haar recht gegeven is, voor altoos te vernietigen.

Zelfs is het hun geraden.

Er komen toch voor de Gereformeerden in de Hervormde kerk welhaast bange dagen, als dra de Synode *om* zal zijn, en de Ethischen heel het genootschap naar hun hand zullen zetten.

Want dan natuurlijk zullen zij het zich te laat beklagen, dat ze deze laatste gelegenheid om voor de rechten der gemeente op te komen, *ongebruikt* hebben laten voorbijgaan.

Raadselachtig.

Zestien November des vorigen jaars zond Ds. Hulsman, Hervormd predikant te Zandvoort, zijn sensatiemakend geschrift in het licht.

Heel de kerkelijke wereld had het er toen druk over. Alle blad was er vol van. En in elken hoek vroeg men zich af: Wat zullen deze dingen zijn?

Gelijk men zich toch herinnert, hield dat geschrift, van een zich zelf ethisch noemend predikant, niets minder dan de stellige aanklacht in, dat de critisch-ethische school, die zich op den kansel nog als goed gelooviq aan de gemeente voordeed, feitelijk geheel van de Schrift ziet alleen, maar ook van den Christus was afgevallen.

Eerlijk weg moesten de predikers dezer school, zoo concludeerde Ds. Hulsman, erkennen, dat ze noch omtrent Jezus' woorden, noch omtrent zijn daden, iets ook maar met zekerheid wisten, doch dat geheel de verschijning van Jezus zich voor hen in nevelen oploste, en dat hetgeen ze aan de gemeente in orthodoxen vorm voorstelden, niet anders was dan een product deels van traditie deels van phantasie, waar ieder van maken kon wat hij wilde.

Hij schroomde dan ook niet te laten drukken, dat deze ethische geleerden feitelijk *modern* waren, maar er zekere gemoedsmystiek op na hielden, die ze dan, op oneerlijke wijze, voor de gemeente in geloovige taal vertolkten. Een tactiek waardoor een tegenstrijdigheid ontstond tusschen hun katheder en hun studeerkamer, hun predikatie en hun dictaat, die met de eenvoudigste eischen van eerlijkheid en oprechtheid onbestaanbaar was.

Hiermede was zeker niets te veel gezegd; ook al was het niet nieuw, want van onzen kant was reeds voor bijna twintig jaren geheel hetzelfde betoogd; maar het was toch kras en opzienbarend dat Ds. Hulsman het zei.

Hij zelf ethisch prediker, geheel thuis in hun kring, nu nog Ds. Zeydners persoonlijke vriend.

Vrij algemeen dacht men dan ook, dat zoo krasse openbaring naar de ééne of andere zijde tot zekere beslissing zou leiden, en dat althans het voortbestaan van zoo leugenachtigen toestand en oneerlijke verhoudingen zou worden afgesneden.

Maar zie, juist daar merkte men niets van.

Ds. Hulsman heeft zich uitgesproken, en een enkele der aangevallenen heeft er een boos woord tegen gezegd, maar daarmeê is het dan ook uit.

Verder hoort men er niets van. Men praat er zelfs niet meer over. En de gemeente leeft rustig voort, alsof er geen onweer aan de lucht ware geweest.

En hierin nu ligt het raadselachtige.

Er is een gemeente van Christus. Voor die gemeente hangt aan dien Christus het één en al. Met dien Christus staat of valt ze. Alleen in dien Christus vindt ze haar reden van bestaan.

Die Christus is haar meer dan het licht voor ons oog, dan de lucht voor onze longen, dan het brood voor onzen honger, dan het water voor onzen dorst.

En nu komt niet een »Doleerend" benijder, maar een volbloed Hervormd predikant, aan die gemeente met de stukken zelve aantoonen, hoe de meest invloedrijke predikantengroep in haar midden, die tien der katheders aan de hoogescholen bezet heeft, en alle aanstaande predikanten vormt, druk bezig is haar op onverdedigbare wijze om den tuin te leiden, en haar nog wel in ouderwetschen vorm van den Christus spreekt, maar feitelijk critisch haar Christus van haar heeft weggenomen.

En zie, de gemeente hoort dit.

Ze hoort het aan.

En .... weer dommelt ze voort in haar onverstoorbare rust.

Van een kerk in Lapland werd ons in Noorwegen verteld, dat toen de eerste ongeloovige prediker, er uit Christiania heengezonden, den euvelen moed had, om het geloof aan den Christus Gods in een predikatie te ondermijnen, op eenmaal, bij het eerst komende woord, de geheele gemeente overeind vloog, tien, twaalf mannen den schuldigen prediker van den kansel sleurden, een grijsaard zijn mes trok, en den aanrander van de eere Christi op staanden voet, als een andere Pinchas, doodstak.

Nu, zulk wild fanatisme zal wel een ieder met ons afkeuren, maar in de gemeente der Lappen werkte dan toch nog zoo ernstig geloof in den Christus als hun Heere en Koning, dat ze in de heilige plaatse geen aanranding van de eere van hun Koning duldden.

Ook ten onzent was voor dertig jaren de gemeente nog wakker en warm, en toen een man als Meyboom naar Amsterdam was beroepen, kwam al wie God vreesde te Amsterdam in het geweer.

Zoo zou nog elk goed Nederlander doen, als hij door een dienaar der kroon de eere van zijn Koningin hoorde aanranden.

Zoo eischt het loyauteit en trouw.

Maar hier is een gemeente, die al zulke dingen over zich laat komen, en evenals de gerusten in Sion, zich deze dingen niet aantrekt.

Allerlei kerkeraden, Classicale, Provinciale en Synodale kerken komen bijeen.

Alle man die in zulk een bestuur zit weet er van.

En toch zijn deze dingen onbesproken gebleven.

En toch was er niemand die een hand uitstak, om voor den Koning der kerk op te komen.

Ds. Hulsman had zich moeten stilhouden.

Het *is* wel zooals hij het zegt, maar zulke dingen zegt men niet.

Dit stoort de ruste maar.

En meer dan de eere van Christus is immers de bladstilte der zomerruste waard.

Broeders mag dit zoo blijven? En gij, broeder Hulsman, die dapper en flink gesproken hebt, kunt ge het uithouden, dat men op uw alarmkreet botweg zwijgt?

Eeredienst.

III.

Het algemeene denkbeeld van »vergadering" is daarom hier door ons op den voorgrond geplaatst, overmits dit het meest bekende is; en dit vooral in een tijd als de onze, waarin schier in elk gezin, vader lid is van minstens vier, vijf vereenigingen, moeder lid van een naaikrans, de jongedochters lid zijn van Zendings- en Zondagsschoolvereenigingen, en de opgeschoten knapen vergaderen met hun jongelingsvereenigingen.

In al dit saâm vergaderen ligt iets kostelijks, omdat het altoos min of meer het individualisme, en daarmeê het egoïsme breekt, om het sociale, het gezellige of gezelschappelijke meer tot zijn recht te doen komen.

Welnu, in aansluiting hiermeê wilden we het voelbaar maken, hoe ook het kerkgaan, het opgaan naar een vergadering is, waarin men als lid binnenkomt, en als lid medewerkt; en te keer gaan de valsche en onware gedachte, alsof het kerkgaan was het opgaan naar zeker statig, plechtig gebouw, voor ieder op zijn eigen gelegenheid, om saam om den prediker zich te verzamelen, en zich voorts aan hem over te geven.

Het denkbeeld van *vergadering* moet daarom weer onder ons opleven; en in zooverr hadden we er zelfs niets tegen, dat men onder het lezen dezer artikelen, zich de saâmgekomenen in het kerkgebouw een oogenblik dacht als een gewone ledenvergadering, met de opzieners zoo leerende als regeerende als bestuur of moderamen, en den dienstdoenden Dienaar als voorzitter.

Hierop is natuurlijk af te dingen, en vrome zin zou al spoedig terecht klagen, dat op die wijs scherven van de heilige schaal afsprongen, want dat vergadering in de kerk houden nog geen godsdienstoefening was.

Nu, men zal dan ook bij onze verdere uiteenzetting zien, hoe volkomen we het hiermede eens zijn.

Alleen maar, omdat er nog een ander, geheel onderscheiden element bij komt, waardoor deze »vergaderingen der geloovigen", een geheel eigenaardig karakter erlangen, daarom mag toch de grondtrek van *vergadering* er niet aan ontnomen worden.

Van oudsher was de naam van »vergadering der geloovigen" voor onze godsdienstoefeningen in gebruik, en ook waar later het woord »vergadering", op den achtergrond geraakte, kwam er toch de uitdrukking van »samenkomst der gemeente" voor in de plaats, welke manier van zeggen zich aansloot aan Hebr. 10 : 25, waar de heilige apostel evenzoo spreekt van »*onderlinge bijeenkomsten*."

Een »onderlinge bijeenkomst" nu is niet het opgaan naar een lezing of mondelinge voordracht, maar een bijeenkomst, waar men heengaat *om bij elkaar te zijn*. Daarom heet ze *onderlinge* bijeenkomst, d. i. een bijeenkomst waarin het om elkanders bijzijn te doen is.

En ook onze Heidelbergsche Catechismus verstaat het niet anders, waar hij bij het antwoord over het Sabbatsgebod, niet spreekt van een naarstiglijk komen tot het Huis Gods, of onder de predikatie, of tot den eeredienst, maar van een »naarstiglijk komen *tot de gemeente*". Het is de gemeente die vergadert, en in die vergadering der gemeente gaat men als lid dier gemeente op.

Hiermede hangt het dan ook saâm, dat wij, Gereformeerden, zoo weinig aan het gebouw als gebouw hechten.

Kan de gemeente, kunnen de geloovigen in een daarvoor ingericht, deftig, luchtig gebouw saâmkomen, des te beter.

Maar de vergadering als vergadering hangt van 't gebouw niet af.

Is er geen gebouw beschikbaar, dan vergadert de gemeente in de open lucht, gelijk onze vaderen het deden bij hun »hagepreeken". Is het daarvoor te koud, dan huurt men een zaal. En kan men geen zaal krijgen, dan komt men bijeen in een stal, of fabrieksgebouw, of manege. Waarvoor die zaal of die localiteit anders gebruikt wordt, doet er niet toe.

Reeds in den apostolischen tijd lezen we, dat de gemeente ten huize van particuliere personen bijeen kwam. Niet anders was het in het begin der Reformatie. Juist zoo begon men in 1834. En in 1886 sloeg men geen anderen weg in.

Juist dat los zijn van het gebouw karakteriseert dan ook de bijeenkomst als een *vergadering*, die gemaakt en bepaald wordt, niet door muren of door banken of door een orgel met een preekstoel, maar die gemaakt en bepaald wordt door de aanwezigheid van de leden der gemeente.

Veelal beriep men zich zelfs, om dat karakter onzer godsdienstoefeningen aan te bevelen, niet op den heiligen dienst in Tabernakel en Tempel, maar op de *Kahâl* of groote volksvergadering in Israël, waar elk volwassen Israëliet kon opkomen.

Al stemmen we dan ook volkomen toe, dat de »vergadering der geloovigen" daarom toch altoos een eigenaardig karakter draagt, en deswege volstrekt niet met elke gewone vergadering op één lijn mag gesteld worden, toch staat het van den anderen kant vast, dat de grondtrek, het grondkarakter van elke wettige, ordelijke vergadering ook bij onze godsdienstoefeningen moet doorgaan.

Uit dit grondkarakter nu volgt het vanzelf, met noodzakelijkheid, dat hij die deze vergadering leidt, dit niet kan en niet mag doen naar willekeur, of naar eigen grillig inzicht, maar dat hij, *met de geheele vergadering*, onderworpen is aan die *algemeene regelen*, waaronder de vergadering, of in casu, de gemeente leeft, en haar leven tot uiting wil doen komen.

En dit nu is voor geheel de Liturgische quaestie, of wil men, voor het vraagstuk van den *Eeredienst*, waarover we thans handelen, wel bezien, de beslissende quaestie.

Immers, waar de Dienaar des Woords vrij is, om geheel naar eigen goedvinden te werk te gaan, daar is geen Liturgie. En omgekeerd waar zijn vrijheid ten deze beperkt is, ontstaat de Liturgie, d. i. zekere vaste vorm voor den eeredienst, waaraan hij gebonden is, vanzelf.

Doch hiermede is dit eerste punt dan nu ook afgehandeld.

De grondtrek van *vergadering* staat nu vast, en reeds hiermede is het wezen der Liturgie gehandhaafd.

Is toch de samenkomst der gemeente een *onderlinge* bijeenkomst, d. i. een vergadering van de leden der gemeente, dan verschijnen de leden der gemeente daar niet rechtloos, zoodat alleen de Dienaar zeggingschap en meesterschap en recht van beslissing zou hebben; maar dan komt men saâm onder zekeren regel, onder zekere ordening, en moet het in de vergadering naar dien regel en naar die ordening toegaan.

Geheel afgezien van de vraag, of de ordenende en regeerende macht ten deze den Dienaar veel beperkt en in weinig vrijlaat, of in zoogoed als niets beperkt en in schier alles vrijlaat, doet aan dat beginsel als zoodanig niets af of toe.

Ook onder onze gewone vergaderingen zijn er, die een streng huishoudelijk reglement hebben, waarin den voorzitter van stukje tot beetje wordt voorgeschreven, hoe hij zich te gedragen heeft; weer andere

die een slap reglement hebben, dat den voorzitter veel vrijheid laat; en nog andere, die zelfs *geen* huishoudelijk reglement bezitten, en den voorzitter derhalve in alles vrij laten begaan.

Maar het beginsel blijft bij dit alles onaangetast.

Wil een vergadering, die dusver geen huishoudelijk reglement had, er morgen een maken, dan doet ze het, en bindt den voorzitter. Of ook wil een vergadering, die in haar huishoudelijk reglement dusver den voorzitter veel vrijheid liet, morgen den dag die vrijheid inperken, dan is er niets, dat haar dit belet.

Een vrijgelaten voorzitter oefent alzoo deze zijn vrije beschikking uit, niet uit eigen hoofde, niet krachtens eigen machtsvolheid, maar altoos onder uitgesproken of stilzwijgend goedvinden der vergadering; en het staat aan de vergadering, en niet aan hem, om te bepalen, in hoeverre deze zijn vrijheid van beweging blijven zal wat ze dusver is, of allengs zal worden verminderd.

Toegepast op ons onderwerp beteekent dit derhalve, dat er drieërlei soort kerken zijn. Kerken die den Dienaar bij den eeredienst ganschelijk *niet* binden; kerken die hem *ten deele* binden, en *ten deele* vrijlaten; en zoo ook kerken, die alles haarfijn omtreat den eeredienst voorschrijven.

Maar alle deze drie soorten van kerken staan desniettemin in beginsel gelijk, inzooverre de toestand, gelijk die geschapen werd, en in zijn voortbestaan geduld wordt, afhangt van het goedvinden der gemeente, en het de gemeente is, die het recht en de bevoegdheid bleef bezitten, om in den bestaanden toestand wijziging te brengen.

Wil een kerk die nu een Dienaar in alles bindt, hem voortaan vrijer maken, dan geschiedt het alzoo. Wil een kerk die hem in het éène wel, en in het andere niet bond, hierin wijziging of onderscheiding aanbrengen, dan doet ze het desgelijks. En ook, wil een kerk, die dusver een Dienaar in alles vrij liet, hem voortaan ten deele binden, dan wordt die band aangelegd.

Want wel kan een Dienaar door zijn kerkeraad gesteund, het recht der gemeente ten deze weerstaan, maar dan randt hij, en met hem de kerkeraad, het algemeen priesterschap der geloovigen aan, en zal de gemeente den kerkeraad anders moeten saamstellen.

En is het dat de kerkeraad door strenge coöptatie ook dit verzet breekt, dan kan een gemeente wel gedwarsboomd worden, maar toch nooit naar recht, en nooit anders dan met verkrachting van het gemeentewezen; en dan hangt het van op zichzelf onberekenbare gegevens af, of een gemeente in staat zal blijken tegenover dezen clericalen tegenstand haar van Christus ontvangen rechten al dan niet te handhaven.

Ook zonder op iets anders te zien, dan op het karakter van een »vergadering" als zoodanig, is derhalve het uitgangspunt voor het Liturgisch karakter van den eeredienst hiermede reeds gevonden.

Is de godsdienstoefening het houden van »een *onderlinge* bijeenkomst", en alzoo een »vergadering" van de gemeenteleden, dan staat het hiermede tevens vast, dat er voor de wijze, waarop de Dienst in het heilige zal toegaan, zekere regel moet gesteld worden, zoodra de gemeente zelve dit verlangt.

Doch hiermede is nog niets dan het uitgangspunt gewonnen.

Er komen toch bij den eeredienst nog gansch andere factoren in het spel, die aan deze soort vergaderingen der gemeente een geheel bijzonder en eigenaardig karakter leenen.

En dan zij er in de eerste plaats op gewezen, dat de gemeente in haar vergaderingen niet alleen zelve vergadert, maar er ook *een samenkomen met haar God* zoekt.

Onder het Oude Testament heette de Tabernakel »de Tente *der samenkomst*," de *Ohel Moëed*, en hiermeê drukt de Schrift uit, niet dat al het volk in die Tente samenkwam. Daartoe toch was die Tente veel, veel te klein. Maar wel, en heel anders, dat in deze Tente *God samenkwam met zijn volk*.

Hij woonde symbolisch-reëel boven het Verzoendeksel in het Heilige der heiligen.

Waar de Tabernakel stond, was de plaatse zijner ruste, en nu was het de priester, die, als aan het hoofd van het volk, en in naam van dat volk, tot God in het heiligdom naderde, om haar God tegemoet te treden, en met Jehova saâm te komen.

Die hooge, heilige gedachte nu is niet een voorbijgaand denkbeeld.

Alle godsdienst, alle echte religie is een zoeken van de gemeenschap des Heeren HEEREN. Zoo is het voor een ieder persoonlijk, en zoo is het ook voor de gemeente als geheel genomen.

Voor u zelf in uw eigen hart waakt het dieper religieus gevoel dan pas op, als ge iets ontwaren moogt van de zalige nabijheid des Heeren, en het »nabij God te zijn" *aan* u en *in* u verwezenlijkt wordt.

Een God van verre beweegt het vrome gemoed niet, en zalig noemt daarom de Psalmist »dien God heeft verkoren en *doet naderen*."

En juist ditzelfde nu, geldt evenzoo voor de gemeente.

Ook de gemeente leeft slechts in die oogenblikken geestelijk op, als ze saâm, *als gemeente*, de nabijheid van haar God ontwaart, en de tegenwoordigheid van den Heilige ontdekken mag, d. i. wanneer ze in haar saâmvergaderingen tevens *samenkomt met haar God*.

Een schrede terug.

Eerlijkheidshalve moeten we er onze lezers op wijzen, dat Ds. Littooy in zijn tweede opstel, geplaatst in de *Zuider-Kerkbode*, No. 23, een schrede rugwaarts doet.

Had hij in het vorig opstel onomwonden uitgesproken, dat de daad der instorting van het nieuwe leven, niet middellijk, maar onmiddellijk toeging, nu schrijft hij een en ander, waardoor de zaak juist omgekeerd komt te staan, en de wedergeboorte wordt voorgesteld, als toch plaats grijpend *door middel* van de predikatie des Woords.

Doch zichier zijn eigen woorden:

Dat leven uit God wordt hun evenwel niet door het verbond, de beloften en den doop als door een zeker voertuig gegeven. Maar de Heere God schept het overeenkomstig zijn verbond en zijne beloften in het hart der kinderen. Alleen in zoover en in dezen zin geschiedt het onmiddelijk. Hebben wij nu niet met de kinderen, maar met hen te doen die het Woord Gods kunnen hooren, zie, dan komt naar Gods wijs bestel en groote goedheid bij het verbond, de beloften en het sacrament des doops ook nog de bediening des Woords. En deze bediening moet allen creaturen deelachtig worden gemaakt. De Vader werkt door den Heiligen Geest en de bediening zijns Woords met het oog op en in zoover ook weer door de beloften, die hij, in betrekking tot de heidenen, den Zoon gaf. Overeenkomstig deze beloften en zijn eeuwig voornemen wederbaarde en wederbaart Hij duizenden bij duizenden heidenen, onder en door de prediking van het Evangelie. Want naar zijne vrijmacht maakt Hij door de dwaasheid der prediking zalig, die gelooven. Paulus zegt dienovereenkomstig (m.i. toch geldt dit zoowel in betrekking tot de Heidenen als de Joden):

»Naar zijnen wil heeft Hij ons gebaard, *door het Woord der waarheid*" (Jac. 1: 18). En in 1 Petr. 1: 23: »Gij, die wedergeboren zijt, niet uit vergankelijk, maar uit onvergankelijk zaad, *door het levende en eeuwig blijvende Woord van God*." In 1 Cor. 4: 15 luidt het: »Want in Christus Jezus heb ik u *door het Evangelie* geteeld." »Het heeft Gode behaagd, *door de dwaasheid der prediking zalig te maken*, die gelooven", schrijft hij 1 Cor. 1: 21.

Trouwens, in het geheele Nieuwe Testament wordt er, waar er sprake is van het werk der zaligmaking, nadruk gelegd, op de bediening van het Verbond en het Woord Gods.

Maar... uit de aangehaalde plaats, 1 Cor. 4: 15 blijkt voor ons dunkt mij genoegzaam, dat het »teelen" of baren — dewijl het daar aan Paulus wordt toegekend — niet zóó moet worden opgevat, dat, óf Paulus óf het Woord als zoodanig het werk der wederbaring door intensieve, d.w.z. door innerlijke kracht verricht.

Hoewel het m.i. toch ook niet geheel zonder en buiten de bediening van het Verbond en het Woord geschiedt. Het is er mee als met de wonderen. Hij, de Heere, verrichtte het wonder. Ja, onmiddellijk. Maar toch ook weer, door Mozes, door de profeten, en door het woord, dat God door hen sprak, zoo bijv. zeide God tot Mozes: »Zeg den kinderen Israels, dat zij voortrekken"; en Petrus zeide: »In den naam van Jezus Christus.... neem u beddeke op en wandel".

Omdat zij hierin medearbeiders Gods zijn, wordt aan hen en aan hun woord wel het wonder toegeschreven. Zoo nu is het ook in betrekking tot de wedergeboorte, in 1 Cor. 4: 15 en Jac. 1: 18 enz. *God* geeft in *dien weg*, *onder* en *door* die genademiddelen en den menschen het nieuwe leven.

Daarmee wil ik echter niet zeggen, dat wij om die weldaad van het genadeverbond deelachtig te worden, bepaald onder de prediking des Woords moeten verkeeren; immers in de prilste jeugd, op het krankbed en elders maakt Hij vele geestelijk doode zondaren levend; doch dat dit geheel buiten het Verbond, de beloften en het Woord om zou gaan, weerspreek ik.

Voorts zeg ik: het Woord is een licht en het is levend en krachtig; maar wat baat het een blinde dat de Zonne der gerechtigheid op middaghoogte staat en schijnt; en wat baat het den geestelijk dooden zondaar, dat God hem roept.

Zoolang de Heere hem niet het leven en het licht schenkt, baat hem dat niets.

Wij moeten het leven ontvangen, om te zien, te hooren en te gelooven.

Levend maken dat doet God en God alleen; dat doet Hij door *zijn* scheppend Woord. Met het oog hierop alleen kunnen wij dan ook zeggen, dat de wedergeboorte onmiddellijk plaats heeft.

Naar het mij voorkomt, is het maar de vraag: hoe, en van welken kant men het beziet.

Nu zal men, na dit met aandacht gelezen te hebben, ons tegenwerpen, dat Ds. Littooy *geen* schrede rugwaarts doet, want dat hij ook nu nog erkent, dat »God in zooverre *onmiddellijk* wederbaart," dat God alleen levend maakt door zijn scheppend Woord," en dat we eerst het leven ontvangen moeten om te kunnen zien, hooren en gelooven."

En dit stemmen we ook toe, maar ontkend kan dan toch niet, dat hij naast de *onmiddellijke* wedergeboorte, wel terdege de *middellijke* wedergeboorte plaatst, de eerste bij de kleine kinderen, de tweede bij de volwassenen, en zegt dat »het er maar van afhangt van welken kant men het neemt."

Op die wijs komen we niet verder.

Dan toch gaat een ieder, met beroep op de Heilige Schrift, terstond weer zeggen, dat de middellijke wedergeboorte voor volwassenen regel, en de onmiddellijke wedergeboorte een uitzondering is, alleen voorkomende bij die kinderkens die God vroeg oproept naar zijn hemelsch koninkrijk.

Leerden nu daarentegen onze Gereformeerde vaderen, duidelijk en welbewust, gelijk een ieder welhaast uit de schoone studie van wijlen onzen broeder Kramer over het »*Verband tusschen Doop en Wedergeboorte*," zien zal, dat we in den regel de wedergeboorte vóór den Doop hebben te plaatsen, dan klopt de éène voorstelling op de andere niet.

Toch versta men wel, hoe dat komt.

De apostolische geschriften spreken alleen van menschen, die eerst op volwassen leeftijd in het Verbond zijn gekomen, en dus ook eerst op volwassen leeftijd tot Christus bekeerd zijn.

Een toestand als waarin wij thans leven kenden ze niet. Het tweede en derde geslacht moest nog geboren worden.

Vandaar dat in al hun uitspraken, van de bekeering op de wedergeboorte wordt teruggegaan. Nooit omgekeerd van de wedergeboorte tot de bekeering wordt voortgeschreden.

En verliest men dit nu uit het oog, en past men zonder hierop te letten, de apostolische uitspraak uit den toenmaligen tijd op onze kerken toe, ja, dan moet men wel in verwarring vervallen, en komen tot tegenstrijdige conclusies.

Iets waar dan nog bij komt, dat Ds. Littooy toont zeer wel het onderscheid tusschen het *scheppend woord* en het *gepredikte woord* in te zien, maar nochtans plaatsen als 1 Petr. 1: 23 eenvoudig opvat, als ware het »*onvergankelijk zaad*" niets anders dan de gepredikte waarheid.

Sta daarom hier nogmaals de vraag: Komen we zoo niet op de Luthersche lijn uit Luthers eerste periode?

Toen toch had volgens Luther ook de prediking van het Woord een soort sacramenteel karakter.

Geloof en Woord.

Zijn denkbeelden verder uitspinnende, geeft Ds. Bos in de *Vrije Kerk* thans ook zijn gevoelen over het ontstaan van het geloof, en dat wel in dier voege, dat z. i. niet alleen het *dadelijke geloof*, maar ook het *geloofsvermogen* vrucht is van zulk een werking des Heiligen Geestes, die tot stand komt door het instrument van het Woord.

Ziehier zijn eigen woorden.

Nu vragen we weer, of er ook verband is tusschen het geloof en het Woord, of de prediking des Woords. En dan kunnen wij niet anders zien, of dat verband bestaat, naar de uitspraken der Heilige Schrift. En dat verband bestaat niet alleen met het oog op het geloof, voor zoover het betrekking heeft op het bewustzijn, maar ook met het oog op het geloof als gave Gods en inlijving in Christus. Dat verband *verstaan* wij niet, als wij denken aan de kleine kinderen. Met hen werkt de Heilige Geest op bijzondere wijze. Echter nooit waar het Woord niet is; dat staat bij ons vast. Wij gelooven niet, dat de Heilige Geest het geloof werkt in kinderen, die buiten het Woord geboren worden; die geboren worden uit ouders, die geheel buiten het Genadeverbond staan; bijv. in kinderen van Heidenen en Mohammedanen, om maar de uiterste groep van menschen te nemen. Waar het Woord niet is, en de beloften niet zijn, kunnen wij niet aannemen, dat *daar* de Heilige Geest werkt, om het geloof te ontsteken. Het verband tusschen geloof en Woord houden wij dus vast, ook bij kleine kinderen. Doch in hen kan het geloof door den Heiligen Geest worden gewerkt, eer zij nog het Woord kunnen hooren en verstaan. Hoe de Heilige Geest dat doet, weten wij niet. Maar dat Hij het doet, heeft zijn grond in de beloften, ook den kinderen der gelooviger gegeven, en tot die beloften behoort ook het geloof, door den Heiligen Geest gewerkt, zoowel als de belofte van wedergeboorte, rechtvaardigmaking en het eeuwige leven. — Wij moeten echter, tot recht verstand, bij die kleine kinderen niet blijven staan. Wij meenen, dat ook de Heilige Schrift dat niet doet. En raadplegen wij de Schrift, dan komt het verband tusschen geloof en Woord duidelijk uit. En dat niet alleen het geloof als bewuste werkzaamheid, waardoor wij al de weldaden van Christus aannemen, maar ook het geloof als vermogen, als gave Gods, en als inlijving in Christus en deelachtig worden van »des wortels en der vettigheid van Christus." Paulus leert duidelijk, dat het geloof is uit het gehoor, en het gehoor door het Woord Gods. (Rom. 10: 17.) Doch dan moet de prediking gezegend worden, gelijk blijkt uit Lydia, wier hart de Heere opende, zoodat zij acht nam op hetgeen van Paulus gezegd werd. Ge ziet dan ook, dat de Heilige Schrift het geloof steeds aan het Woord, of de prediking verbindt. Nu eens met een: »Wie heeft onze prediking geloofd?" dan door aan het bevel der prediking aan alle creaturen het »die geloofd zal hebben" te verbinden, en dan weer door op de prediking te laten volgen: »er gelooften zoovelen", of »zoovelen dan zijn woord gaarne aannamen", of »opdat zij gelooven en zich bekeeren" enz. Al deze plaatsen uit te leggen in dezen zin: gaat dan heen, predikt allen creaturen, — den Heidenen bijv. — opdat zij zich *bewust* mogen worden, dat zij reeds Christus ingelijfd *zijn*; dat zij reeds het gelootsvermogen *hebben*; dat zij zelfs reeds van eeuwigheid in Christus *waren*. Met één woord, zóó te verstaan, dat het Woord of de prediking er alleen bij komt, om het bewustzijn der zaak, en niet de zaak zelve te werken, gaat niet aan. Het geldt hier niet een gewone werkzaamheid des verstands en des vertrouwens. Dan toch behoeft ons alleen de inhoud gezegd en verklaard te worden, en moet er gesproken, geredeneerd, betoogd en aangedrongen worden, om den inhoud goed te verstaan, aan te nemen en te vertrouwen, om daarnaar te denken en te doen. Het Woord is ons *niet alleen* gegeven, om den inhoud van ons denken, weten en handelingen te bepalen. Het Woord is krachtig en als een scherp tweesnijdend zwaard. Het Woord is ook een middel, waardoor de Heilige Geest werkt. En tot het geloof werkt Hij *door het Woord*, om ons met Christus te vereenigen, opdat wij uit Christus en door Christus en om Christus alles zouden ontvangen wat tot onze volkomene zaligheid noodig is. Tot het oprecht geloof behoort meer dan iets *anders* kennen, *beter* kennen; iets anders vertrouwen en hartelijk vertrouwen, en ook dat werkt de Heilige Geest. In het oprecht geloof zit ook het geloofsvermogen, en in dat geloofsvermogen zit geestelijk leven, *waardoor* een mensch anders *kan* denken of weten; anders kan vertrouwen, en anders kan leven. Het oprecht geloof is een *levend* geloof. En dat leven des geloofs, waardoor de werkingen des geloofs ontstaan, werkt de Heilige Geest, door middel van het Woord, of de prediking des Woords. Dat leven des geloofs wordt niet zonder het Woord gewerkt, om dan alleen door het Woord de werkzaamheden des geloofs op te wekken en te regelen. Neen, ook *het* geloof; het geloof in zijn volle wezen, met alles wat er toe behoort, werkt de Heilige Geest door het Woord. Vandaar dat er in de Heilige Schrift nergens sprake is van het geloof, in welken zin ook genomen, zonder dat eerst het Woord werd gebracht, het Evangelie werd gepredikt. De prediking des Woords is dan ook niet alleen, om ons iets te zeggen wat wij te voren niet wisten, of om ons bewustheid te geven van iets dat wij te voren wel hadden, maar niet kenden, of niet wisten dat wij het hadden. De prediking des Woords is ook, en wel allereerst, om ons iets *te geven* dat wij te voren niet hadden: om ons Christus te geven; om ons met Christus te vereenigen; om ons deelgenooten te maken van Christus en van al zijne weldaden. En dan ook, om ons te doen kennen, en hartelijk te doen vertrouwen, wat in Christus is en ons in Christus geschonken is, nog dagelijks geschonken wordt, en wat wij nog van Hem te verwachten hebben.

Feitelijk is hiermede geen nieuw element in het debat gebracht.

Wie toch tusschen geloof en geloofsvermogen onderscheidt, kan niet anders stellen, dan dat het geloofsvermogen tot het nieuwe leven behoort, dat ons in de wedergeboorte wordt ingeplant.

Het komt dus op hetzelfde neêr, of ik zeg dat de wedergeboorte *door het Woord* gaat, of dat ik beweer, dat de inplanting van het *geloofsvermogen* door het Woord geschiedt.

Ds. Bos geeft dan ook op beide vragen een gelijkluidend antwoord.

Hij houdt staande dat beide malen het Woord instrument is, maar geeft ook beide malen toe, dat het bij de kleine kinderen *zonder* dat instrument toegaat.

Nu is eigenlijk deze laatste concessie ons reeds genoeg.

Staat toch vast, dat God het *kan* doen en het *doet* zonder het Woord, dan zou het een gansch doellooze quaestie worden, of hier een ander maal een instrumenteele tusschenschakel bijkwam.

Die tusschenschakel toch zou dan elk karakter van *noodzakelijkheid* missen, en door niets zou bewezen zijn, dat dit instrument aan de zaak zelve iets toe- of afdeed.

Ook hier komt het derhalve neer op de vraag, of het geloofs*vermogen* tot het *zijn* behoort, en zoo ja, of ooit het *zijn* door de *prediking* ons kan toekomen.

Dat we nochtans op dit punt terugkomen, is dan ook alleen, om een misverstand weg te nemen.

Ds. Bos schijnt namelijk den indruk te hebben ontvangen, alsof de opwaking van het geloofs*bewustzijn* en van de geloofs*daad* uit het geloofs*vermogen*, naar onze voorstelling *alleen* door de lezing of de prediking van het Woord tot stand kwam.

Dat nu is *niet* zoo.

Onze overtuiging was steeds en is nog, dat nooit ofte nimmer uit het geloofs*vermogen* hetzij het geloofs*bewustzijn*, hetzij de geloofs*daad* opkomt, dan door en onder eene nieuwe inwerking van den Heiligen Geest.

Iets waaraan we ten overvloede nog de verklaring toevoegen, dat een beroep op uitspraken der Heilige Schrift, waarin het woord: *geloof* voorkomt, ten deze natuurlijk niets uitwijst, tenzij eerst bij elk dier Schriftuurplaatsen is uitgewezen, óf dat er *alleen* van het geloofs*vermogen* sprake is, óf ook dat er onderscheiding tusschen geloofs*vermogen* en geloofs*bewustzijn* bij is in acht genomen.

Transvaal.

Van Ds. Postma, te Pretoria, in Transvaal, ontvingen we onderstaand uitvoerig schrijven, waarnaar we, uit gevoel van billijkheid, gaarne plaats verleenen.

Het luidt als volgt:

Geachte Redacteur!

In de *Heraut* No. 1004 kwam een stuk over Johannesburg onder mijne aandacht, waarop ik mij verplicht gevoel inlichting te geven, om misverstand en verwarring te voorkomen, en omdat het mij zeer zal spijten als de Gereformeerde kerken in Nederland, door eene verkeerde voorstelling van zaken, een verkeerden indruk over de kerk alhier zouden verkrijgen.

Ten eerste moet ik zeggen, heeft dat stuk mij verwonderd doen opzien, omdat ik daarin feiten duidelijk omschreven vindt, waarvan ik als consulent zeer weinig wist en waarin ik als consulent niet gekend was. Ik vond in dat stuk de acta eener vergadering, waarvan ik, zoo dicht bij Johannesburg, slechts bij gerucht wat wist, en niet eens zeker kon worden of er werkelijk zulk eene gemeente-vergadering zonder den consulent gehouden was. Die acta moest van over de zee voor het eerst onder mijne oogen komen.

Het verwonderde mij verder, dat bij ontvangst van den brief dier ouderlingen niet dadelijk de vraag opkwam bij de lezers in Nederland: »maar als dan te Johannesburg en elders de belangen der Gereformeerde kerk zoo verwaarloosd worden, hebben dan die broeders daarover niet geklaagd bij hunne Algemeene Vergadering of bij hunne Synode? Welke redenen zouden die broeders dan hebben om zoo maar hunne eigene kerkelijke vergaderingen voorbij te gaan?" Te meer daar die broeders zelve geene melding hoegenaamd maken van eenige pogingen, hunnerzijds aangewend, om de Algemeene Vergadering of de Synode (die in Maart zitting hield) te bewegen zich den toestand van Johannesburg aan te trekken. Dit feit alleen was, dunkt mij, genoeg om de schrijvers vooreerst te verwijzen naar hunne kerkelijke vergaderingen. Of meenden wij, men zou zich eerst om inlichting gewend hebben naar de vergaderingen der Gereformeerde kerk in Z.-Afrika. Instede hiervan wordt de Gereformeerde kerk in Z.-Afrika door dat schrijven, en het plaatsen daarvan in de *Heraut*, aan beide zijden eenvoudig geïgnoreerd. Dit vooral spijt mij innig, daar op die wijze nolens volens het gevoel der Gereformeerde kerk alhier gekwetst wordt, en de goede verstandhouding tusschen de kerk hier en in Nederland zeer geschaad wordt. Dat men ijvert is goed, maar laat alles met orde geschieden. Had men gedaan wat ik aangeef, dan zou men spoedig bevonden hebben, dat de juistheid van de voorstelling der zaken in het bewuste stuk heel wat te wenschen overliet en dat men in de geheele zaak overhaast, onordelijk en hartstochtelijk te werk gegaan is.

Maar nu over de zaak zelf. Dit aanzoek is niet op wettige wijze, volgens onze Synodale Bepalingen en de Kerkenorde tot stand gekomen. Zooals in de gemelde notulen staat, was er op 24 Januari eene kerkeraadsvergadering te Johannesburg onder leiding van Ds. Hamersma, die door mij verzocht was om aldaar de avondmaalsdienst waar te nemen. Ik had geen vermoeden dat er in die kerkeraadsvergadering het beroepen behandeld zou worden, daar dit volgens art. 38 onzer Synodale Bepalingen niet mag geschieden zonder overleg met, of medeweten van den wettigen consulent, of zonder behoorlijke opdracht van den consulent aan zijn plaatsvervanger. Daarenboven was ik als consulent juist bezig om schikkingen te treffen met den consulent van Krugersdorp, welke gemeente met Johannesburg meedoet in het beroep, om weder met beide kerkeraden eene gelijktijdige bepaling te maken voor het volgend beroep. In die vergadering bepaalde de kerkeraad eene gemeentevergadering, zonder dat den consulent gemadpleegd was of het hem mogelijk was daar tegenwoordig te zijn. De kerkeraad weet dat ik veel van huis ben, maar weet ook dat, als ik te huis ben, men spoedig *met mij* eene vergadering kan bepalen, daar men ineens overspoort naar Johannesburg. Ik kon toen aan de bepaling, door den kerkeraad gemaakt, niet voldoen, daar ik terzelfder tijd naar Rustenburg moest.

Aan den ouderling die mij in kennis kwam stellen met deze bepaling toonde ik aan, dat, volgens de Synodale Bepalingen, die vergadering niet kon doorgaan zonder consulent, volgens art. 38. Over het houden van die vergadering is rijpelijk door ons gesproken en ook door mij aangetoond, dat de Dordsche kerkenorde, volgens art. 37, geen wettigen kerkeraad kent zonder den dienaar des Woords. Ik heb dien ouderling ook aangewezen wat de wettige weg van handelen is, zoo er bij een groot gedoelte van de gemeente eene neiging voor eenen predikant uit Nederland bestaat. Ook dat met de vrije verkiezing door ons altoos gehouden, een besluit zooals die ouderling toen voorstelde om *alleen* uit Nederland te beroepen, niet overeenkomstig dat beginsel en het gebruik onzer Kerk was, en dan ook reden van verdenking tegen onze Theologische School geven zou. Bij mij had die ouderling toen afgerien van het houden van die gemeentevergadering, en vond het ook billijk dat eerst de afgevaardigden van Krugersdorp en Johannesburg tijdens de Synode met elkander de zaak zouden bespreken. Bij de Synode vernam ik geruchten van eene vergadering der gemeente, gehouden onder voorzitterschap van ouderling Dusenage. Maar ook nog zulke onzekere geruchten, dat een der ouderlingen van Johannesburg mij verklaarde, dat er eigenlijk geene vergadering gehouden was. Nu blijkt het toch dat er zeer formeele acta opgesteld zijn in die gehoudene vergadering en dat daarop gehandeld is. Zooals te Johannesburg de zaken gedreven werden, heeft eene gemeente geen consulent noodig. Waar in die vergadering alreeds over de nominatie van candidaten gehandeld is, kan de gemeente op die wijze ook wel zonder consulent een predikant beroepen.

Nu, wat aangaat de voorstelling van de zwakke beharting der geestelijke belangen der gemeente van Johannesburg, komen er verschillende onjuistheden in dat stuk voor. Al vóór de stichting van Johannesburg als gemeente, werd die gemeente elken maand om de beurt bediend door mij en den predikant van Heidelberg. Ik gevoelde toen al de noodzakelijkheid dat daar een predikant moest zijn, maar toen telde de gemeente nog maar 70 leden, meest armen, zooals de schrijver in dat stuk zelf erkent. Daarom deed ik destijds in het *Kerkblad* een beroep op de kerk in het algemeen, om de gemeente te Johannesburg te steunen. Echter in zeer korten tijd groeide de gemeente aan tot 400 leden, en werd toen ook dadelijk tot eene gemeente gesticht, en ineens bij de stichting werden er plannen gevormd om een predikant te verkrijgen. Juist in dien tijd is er 10 maanden geen avondmaalsdienst geweest, hoewel de consulent plan gemaakt had, elke maand daar zelf dienst te doen of een anderen predikant daarvoor te verkrijgen. Oorzaak hiervan was de Jameson-inval, de kort daarop gevolgde dynamiet-ontploffing, waardoor het kerkgebouw, met veel moeite opgericht, vernield was en weer moest opgebouwd worden, en het uitbreken van de pokken. Om al deze redenen vond de kerkeraad het raadzaam de dienst uit te stellen, ofschoon de consulent zich telkens bereid verklaarde om over te komen. Zoodra deze moeilijkheden overgekomen waren, heeft de consulent weer geregeld gezorgd, dat er elke maand dienst was, en werden zonder eenig verzuim maatregelen aangewend, om met Krugersdorp een predikant te beroepen, terwijl intusschen plannen beraamd werden om eene pastorie te verkrijgen. Dit alles kon natuurlijk niet in één enkelen dag klaar komen. In December l.l. werd een beroep uitgebracht op Ds. Snijman van Heidelberg, Z. A. R., die met het oog op de behoeften van de Z. A. R. in 't algemeen geene vrijheid had, zijn eigen uitgebreiden werkkring te verlaten. Ware een ander predikant beroepen, dan was thans wellicht al in de behoefte van Johannesburg voorzien.

Wat nu den predikantennood in de kerk in Z. A. betrett, menschen uit Europa, die slechts in Johannesburg en Pretoria leven, hebben geen begrip van het bestaan van onze kleinere gemeenten. In Europa kan eene gemeente van 100 leden gemakkelijk een predikant beroepen. Dit kan eene zeer gewillige gemeente van 100 leden hier niet doen, want waar die leden hier verspreid in een uitgebreid district wonen, kost het elk gezin ten minste wel £ 5, telkens als zij naar de kerk komen. Konden zij nu als in Nederland te voet 's morgens naar de kerk komen, dan kon al dat geld aangewend worden voor de kerkedienst, en zou zulk eene gemeente een predikant een ruim bestaan kunnen verschaffen. Maar men kan nu eenmaal deze toestanden niet veranderen, wel theoriën opbouwen, maar dat geeft niets. Wat doen wij dus? Wij beijveren ons om kleine gemeenten op te bouwen en samen te doen werken, om een predikant te beroepen. En zoodra zulke plaatsen samen gereed zijn voor een beroep, waren er telkens proponenten van de Theologische school voor die plaatsen.

Menschen die hier niet de hitte des daags gedragen hebben, kunnen gemakkelijk spreken, maar groote theoriën te verkondigen, is iets anders dan werkelijk gemeenten te bearbeiden, en te verzorgen in uitgebreide districten. En als er dan in den omtrek, door mij vroeger alleen bearbeid, nu vijf predikanten zullen zijn, wanneer Johannesburg en Nijlstroom hunne predikanten verkrijgen, dan moet men toch erkennen dat de kerk opgebouwd wordt.

Ten slotte wil ik nog alleen het volgende opmerken: als de kerk van Z. A. voor vele jaren alreeds de gemeente in het verre Humpata tegen groote kosten en opoffering, van een leeraar voorzien heeft, zal dan die kerk eene gemeente in haar midden verwaarloozen?

Pretoria, 28 April 1897.

P. POSTMA.
V. D. M.

Ons is het ondoenlijk, uit de verte ten deze een oppartijdig oordeel te vellen.

Ook hierom is het zoo te betreuren, dat de kerken van Transvaal met onze kerken nog niet in nadere gemeenschap traden.

Maar na de bealuiten der jongste Synode in Transvaal durven we hierop vooreerst nog minder hopen dan vroeger.

Altoos misverstand.

Zoo ook nu weer over het behoud van den naam van *kerk* in plaats van *kerken*.

En dit na al wat hierover breed en ampel in de *Heraut* en op Synoden verhandeld is.

Uit de Pers.

Ditmaal geven we onder dit hoofd een extract uit het verslag van het *Zettensch* Gymnasium.

Des Heeren goede hand schonk ons juist dit jaar niet onbelangrijk stijgen in het aantal onzer discipelen.

Telde toch het Gymnasium op 1 Januari 1896 46 leerlingen, op 1 Januari 1897 was dit cijfer geklommen tot 59, waarvan 40 intern en 19 extern. Tegenover 9 leerlingen die vertrokken (3 naar de Vrije Universiteit; 1 naar de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam voor medische studien; 2 naar de Theologische School te Kampen; 2 die niet bevorderd werden tot eene hoogere klasse; 1 die de studie vaarwel zegde), werden in den loop des jaars 22 nieuwe leerlingen opgenomen, waarvan 9 in de Voorbereidingsklasse; 10 in de eerste; 2 in de tweede, 1 in de derde klasse.

Sedert 1892 is er in dit opricht gestadige vooruitgang. In dat jaar toch bedroeg het aantal nieuwaangekomenen discipelen niet meer dan 4; in het jaar '93 steeg dit tot 8; in '94 tot 11; in '95 tot 15; in '96 tot 22.

Toch zijn wij nog niet zoover als voor den financieelen toestand op den duur gewenscht is. Op vermeerdering bepaaldelijk van het aantal internen moeten wij blijven hopen. Voor een zeatigtal is in het gebouw van het Gymnasium plaats.

Het is dan ook voor het Gymnasium, voorzoover het Curatorium kan zien, van groot belang, dat aan de bedoeling der Synode streng worde vastgehouden om de inrichting te Kampen, behoudens bepaalde uitzonderingen, uitsluitend te doen dienen voor wie later hunne studiën aan de Theologische School